

30. UNESCO/UBC. VANCOUVER DECLARATION : The Memory of the World in the Digital Age : Digitization and Preservation 26 to 28 Sept. 2012 Vancouver, British Columbia, Canada [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/unesco_ubc_vancouver_declaration_en.pdf.

31. U.S. Public Libraries and the Use of Web Technologies [Electronic resource] // LRS: Library Research Service. – Mode of access : http://bit.ly/LRS_webtech.

32. Zurawlowa I. Wpływ zasobów elektronicznych na jakość pracy bibliotek szkol wyższych Ukrainy / I. Zurawlowa // Znaczenie i badania jakości w bibliotekach : V Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej 13–15 czerwca 2012. – Łódź Polska, 2012. – S. 99–111.

Т. Є. Кагановська

Організаційно-правові засади забезпечення якості вищої юридичної освіти в Україні

У статті відзначено факт незмінно високого попиту на вищу юридичну освіту у всі часи, її престижності, розглянуто аспекти успішного працевлаштування юристів. Акцентовано на необхідності чіткої цілеспрямованої державної політики у сфері реформування вищої юридичної освіти, приведенні її у відповідність до вимог сучасності; виділено низку проблем на шляху вдосконалення та розвитку якісної сучасної української юридичної освіти.

Ключові слова: вища юридична освіта, державна політика, стандарти вищої освіти, вищий навчальний заклад, юрист, якість вищої юридичної освіти.

У незалежній Україні юридична освіта користується незмінно високим попитом – професія юриста завжди була престижною і цікавою. Навчальні юридичні заклади головних центрів країни (Києва, Харкова, Львова, Одеси, Донецька) виявилися здатними зберегти і примножити досягнення юридичної освіти і науки. Випускники цих установ успішно працевлаштовуються, на них є попит, що свідчить про високий рівень їхньої підготовки. Крім того, зростає кількість наукових заходів, програм обмінів. Студенти зараз мають більше можливостей вчитися за кордоном, зокрема, за магістерськими програмами. Сьогодні провідні навчальні заклади України мають добре укомплектовані бібліотеки, комп'ютерні класи, різні практичні лабораторії, центри практичної підготовки.

Окремі аспекти забезпечення якості вищої освіти подекуди висвітлювалися у працях фахівців з питань державного управління, еконо-

міки, педагогіки, юриспруденції (М. Рябець, В. Луговий, Ж. Таланова, В. Швець, З. Стеханова [1] та інші). Однак, незважаючи на всю значущість ролі юриста в сучасному суспільстві, сьогодні у сфері вищої юридичної освіти існує чимало проблем. Отже, у світлі сучасних тенденцій проблема якості вищої юридичної освіти залишається надзвичайно актуальною.

Перш за все, фактично *відсутня чітка цілеспрямована державна політика щодо реформування вищої юридичної освіти* (тут і далі курсив наш – Т. К.), приведення її у відповідність до вимог сучасності. Докорінно змінити сутність вищої юридичної освіти в Україні можна лише шляхом послідовного цілеспрямованого впровадження інноваційної моделі освіти, і саме ця ідея повинна лягти в основу нової концепції розвитку юридичної освіти на найближчі роки.

Також слід звернути увагу на *стандарти вищої юридичної освіти*. Йдеться, перш за все, про необхідність узгодження української системи вищої юридичної освіти з європейськими та світовими стандартами. Згідно з вимогами таких стандартів слід сформувати новий зміст вищої юридичної освіти шляхом проведення відповідних організаційних заходів, пов'язаних з реалізацією змісту освіти через кадрове та навчально-методичне забезпечення, матеріально-технічну базу, систему доступу та діагностику знань. Прийняття нових стандартів вищої юридичної освіти в Україні могло б забезпечити умови та відповідальність за надання якісних освітніх послуг відповідно до вимог цих стандартів.

Для розробки навчальних програм та інших компонентів вищої юридичної освіти, спрямованих на її інтеграцію у світовий освітній простір, було б доцільно розвивати *міжнародні зв'язки* у цій сфері.

Існує *проблема якості освітніх послуг*, а відповідно – отриманих *знань*. Через незмінний попит на професію юриста не лише значна кількість студентів прагне опанувати юриспруденцію, а й кожен ВНЗ готовий надати цю можливість. Тому за роки незалежності України спостерігалось стрімке зростання кількості ВНЗ, які розпочали працювати в цьому секторі освітніх послуг. Цей процес і породив основну проблему – якості юридичної освіти (в Україні юристів готують понад 200 вищих навчальних закладів, а, наприклад, у Німеччині – 44). Крім того, спостерігається *проблема з підготовкою юристів відомчими навчальними закладами*. Юристів повинні готувати професійні навчальні заклади. Зараз склалася невиправдана ситуація, яку складно уявити собі у цивілізованому світі: юристів готують у поліцейських академіях, вищих навчальних закладах, підпорядкованих МВС, технічних і педагогічних освітніх установах, що просто суперечить традиції і логіці підготовки висококваліфікованих кадрів.

Існує певна проблема, що стосується *практичної реалізації отриманих юридичних знань у вищому навчальному закладі*. Сьогодні більшість ВНЗ не покладають на себе зобов'язання щодо працевлаштування своїх

студентів і випускників. Сучасний студент повинен розуміти те, що теоретичні знання – це лише основа для роботи, а для успішної професійної діяльності необхідно вміти їх застосовувати. Отже, юрист повинен не тільки знати, який закон можна застосувати до тієї чи іншої ситуації, але і вміти розібратися, перш за все, в самій ситуації, щоб вміло привести свого клієнта до бажаної мети. При цьому суть юридичної освіти має полягати не тільки в тому, щоб викладати на високому рівні ті чи інші дисципліни, а створити таку *систему*, яка формувала б світогляд, і зокрема правову культуру людини, щоб вона була інтелектуально багатою і відповідала християнським ідеалам та нормам моралі.

Особливої уваги потребує також *якість підготовки науково-педагогічних кадрів*, яка відіграє визначальну роль у процесі трансформації суспільства в умовах нових соціально-економічних відносин. Завдання, які виконують юридичні ВНЗ, мають високий рівень складності, а це вимагає від науково-педагогічних працівників не лише високого рівня компетентності, а й здатності виходити на передові позиції, бути в авангарді змін і реформ. Політика забезпечення якості підготовки науково-педагогічних кадрів вимагає створення ефективної системи відбору і повинна ґрунтуватися на їхніх здібностях та вмінні здійснювати навчально-виховний процес. Неабияке значення в реалізації політики якості має система управління службовою кар'єрою викладачів, визнання їхнього соціального статусу і фінансове забезпечення цього статусу. Якість викладацького персоналу також залежить від можливості широкого використання нових інформаційних і комунікаційних технологій, реалізації новаторських концепцій і методик.

Ще одна проблема пов'язана з *відсутністю системних змін у підготовці вчених*, що призводить до старіння наукових кадрів, відтоку молодих науковців за кордон, відсутності у молоді можливості отримати роботу, відповідну їхній кваліфікації. Аспірантів і докторантів необхідно забезпечити робочими місцями і ґрунтовним соціальним пакетом – це утримало б їх від бажання виїхати з країни. Потрібні інноваційні програми, а також проведення змін у системі контролю якості та адміністрування процесом при підготовці вчених, нові системи підготовки і навчання кадрів [2].

Слід зупинитися і на такій важливій проблемі, як *зміст освіти*. Поряд з проблемами організації та комерціалізації вищої юридичної освіти, майже на маргінесі залишається питання її «юридизації». Сьогодні необхідно спрямувати всі зусилля на формування висококваліфікованих фахівців у сфері юриспруденції, які мають глибинні знання, достатні практичні навички та підготовку, і здатні самостійно вирішувати покладені на них завдання. Настав час готувати справжніх юристів, а не випускників з дипломами юриста.

Це питання можна вирішити, в першу чергу, запропонувавши суспільству *стандарт вищої освіти зі спеціальності «Правознавство»*. Формуючи такий стандарт, важливо чітко визначити перелік необхідних дисциплін. Свого часу, наприклад, юристам читали 13 основних юридичних дисциплін; сьогодні ж середня кількість юридичних дисциплін на юридичних факультетах становить 50-60, що, на нашу думку, є ненормальною ситуацією, оскільки призводить до подрібнення великих системних курсів, дублювання і паралелізму при вивченні тих чи інших тем, введення низки вузьких, затеоретизованих і непотрібних спецкурсів.

Ще одна проблема – *як навчати?* При побудові курсів не можна нехтувати фундаментальними теоретичними знаннями, які повинні викладатися як обов'язкові, а не факультативні. На них повинні ґрунтуватися базові загальні курси конституційного, адміністративного, цивільного та кримінального права. Слід також змінити підхід до викладання юридичних дисциплін. Сьогодні ВНЗ часто йдуть шляхом спрощення, наприклад, перетворюють підручники фактично в коментарі зібраного законодавства, однак у вищих навчальних закладах слід викладати «Правознавство», а не «Закознавство». Саме цей напрям сьогодні в Україні перебуває у стані занепаду. Процес навчання юристів в Україні перевантажений нормативно-теоретичним матеріалом, тому він не повною мірою сприяє підготовці орієнтованих на практику фахівців, не стимулює індивідуальну навчальну активність студентів. Викладання юридичних дисциплін переважно ґрунтується лише на позитивістських засадах, наслідком чого є не глибоке пізнання сутності права, змісту правовідносин і відповідних галузей права, а заучування положень галузевого законодавства. Це призводить до нездатності випускників юридичних ВНЗ і факультетів до професійної адаптації в умовах сучасної національної правової системи.

Навчальні плани подекуди не відрізняються гнучкістю і лише побіжно враховують ті сфери діяльності юриста, що пов'язані не лише із застосуванням норм права, а є важливою прагматичною складовою повсякденної активності фахівця (ділову комунікацію, тактику дій, конструктивний аналіз і моделювання ситуацій тощо). Студенти перевантажені вивченням дисциплін, які не мають змістовного юридичного сенсу. Разом з тим, не викладаються курси, спрямовані на оволодіння практичними навичками. Якість знань і практичних навичок випускників не відповідає вимогам практики. Не набуло належного значення, хоча і поширюється у ВНЗ, клінічне навчання, що має самостійну нормативно-правову регламентацію. Розрив між вимогами практики і дійсним рівнем підготовки випускників проявляється також у недостатньому оволодінні юридичною технікою і технікою аргументації, нездатності вирішувати окремі юридичні проблеми, казуси, знаходити альтернативні рішення.

У системі вищої юридичної освіти в навчальний процес необхідно впроваджувати такі форми і методи навчання, як *розгляд реальних випадків правозастосування, проведення студентських дебатів, активне поширення імітаційних судових засідань і юридичних процедур регулятивного напрямку* (отримання дозволів, реєстрація нерухомості, компаній, акцій тощо), участь у законопроектній роботі, проведення щорічних олімпіад із судочинства, консультування (інтерв'ювання) із запрошенням у якості арбітрів юристів, використання бінарних лекцій за участю викладача і юриста-практика.

Слід розробити комплекси навчальних курсів, які охоплять практику складання юридичних документів («юридичний лист»), тактику і стратегію прийняття правових рішень, розробку та написання юридичних документів, елементи юридичної психології, етику і діяльність із представництва інтересів громадян і юридичних осіб у судах, державних органах та органах місцевого самоврядування, риторику і судову мову. Необхідно збільшити обсяг практичної підготовки в магістратурі, зокрема, шляхом введення окремих курсів з медіації та договірної роботи, ведення переговорів, складання юридичних документів підвищеної складності (наприклад, касаційних скарг, меморандумів, матеріалів юридичної оцінки, юридичних висновків, технік і методик юридичного аудиту тощо), тактики ведення справ у судах вищих інстанцій, міжнародного комерційного арбітражу, юридичної конфліктології та юридичної техніки, а також курсів державного управління, менеджменту в галузі психології управління. Під час викладання зазначених курсів слід віддавати перевагу практичним заняттям і рольовим іграм [3].

Викладачеві фактично ніде здійснити обмін досвідом з викладання свого предмета. В Україні за останні роки не було проведено жодного семінару з *проблем методики викладання тієї чи іншої юридичної дисципліни*. Слід звернути увагу на рівень навчально-методичних матеріалів, підручників, посібників. Адже в Україні, незважаючи на значний розвиток видавничої справи, досить невисоким залишається коефіцієнт якісних, системних підручників. Усі вони або переписані, або перекладені, що свідчить про тенденцію примітивізації. Отже, з огляду на цю ситуацію, висунуто пропозицію, відповідно до якої підготовка і видання підручників здійснюватимуться на підставі конкурсного відбору. Крім того, спостерігається відсутність фундаментальних наукових розробок, системних монографій. Дисертації здебільшого є «перекладними», «неавторськими».

Проблема входження України у європейський освітній процес переважно стосується питань організації навчального процесу. У той же час практично поза увагою залишається та обставина, що в самій Болонській декларації йдеться не тільки про організацію вищої освіти,

а й про організацію наукової діяльності. Тому особливо важливим є питання, пов'язане з *відсутністю системної державної політики у сфері наукових досліджень у вищих навчальних закладах України*.

На наше переконання, саме вищі навчальні заклади є тим невикористаним потенціалом, який повинен сформувати основу «наукового розвитку» держави. І на цьому шляху досить значну роль відіграє *формування відповідних правових шкіл і наукових напрямів*, які, спираючись на високі досягнення в освітньому процесі, могли б забезпечити якісну підготовку кадрів через мережу аспірантур і докторантур. І лише моніторинг «наукових шкіл» в Україні дозволить вибудувати логічну систему розвитку наукової діяльності в державі. Визначивши систему і плани загальної наукової діяльності, необхідно встановити чітку систему з'ясування ефективності наукових досліджень. При цьому слід відмовитися від формалізації у визначенні ефективності впровадження тих чи інших результатів наукової діяльності. Ефективність наукового дослідження передусім має ґрунтуватися на можливості «ефективних продажів» самого наукового дослідження та перспективі його подальшого використання. Крім цього, ми вважаємо за доцільне відмовитися від гонитви за кількістю наукових праць і друкованих аркушів. Більш перспективним видається перехід на загальноєвропейські критерії оцінки ефективності наукових досліджень шляхом введення «індексу цитованості».

Доступність юридичної освіти ускладнюється також *відсутністю належної базової правової підготовки в системі загальної освіти* або неналежним викладанням предметів, які мають формувати основи правових знань і давати можливість випускникам загальноосвітніх установ оглядово орієнтуватися в правовій дійсності. Сферу доступу до вищої юридичної освіти має бути вдосконалено шляхом розширення обсягу та поглиблення змісту системи викладання правових знань у середній школі, а також залучення науково-педагогічних працівників вищої школи до розробки програм і методик викладання шкільних правових дисциплін («Основи правознавства» або «Основи Конституції України», або «Основи українського права», або «Права людини» чи інший правовий предмет, заснований на поєднанні вищенаведених дисциплін). Саме домінанта прав і свобод людини в системі загальних знань може сприяти формуванню та розвитку правової культури, загальної поваги до людини, підвищенню духовності і моральності суспільства. Цей напрямок має бути введено в державні стандарти загальної освіти.

Відсутність вступних випробувань із правознавства та можливість під час вступної кампанії подавати документи в кілька навчальних закладів одночасно призводять до того, що ми втрачаємо можливість отримати вступника, який би глибоко усвідомлював суспільну значущість, гуманістичну спрямованість діяльності фахівця-юриста.

Матеріальне і кадрове забезпечення вищої юридичної освіти в Україні відрізняється в залежності від форми власності навчального закладу. Однак така різниця існує лише в джерелах фінансування, але не завжди позначається на якості освітніх послуг. В окремих державних ВНЗ юридичні навчально-наукові підрозділи (факультети, інститути та ін.) виконують роль фінансового донора для виживання навчального закладу в цілому, що негативно позначається на рівні фінансування таких підрозділів.

Майже всі вищі навчальні заклади *не мають достатньої кількості місць у гуртожитках для проживання студентів*, які приїхали для навчання з іншої місцевості.

Також, зазвичай, *навчальні заклади не пристосовані для навчання людей з особливими потребами*. Навчання цих осіб відбувається переважно дистанційно і не забезпечується ресурсами установ.

На сьогодні *не розроблено і не затверджено загальні стандарти юридичних професій*, сформовані у світі і, частково, – в Україні (правила поведінки, етика суддів, прокурорів, адвокатів, юристів, держслужбовців).

Отже, система вищої юридичної освіти в Україні сьогодні являє собою складне утворення і взаємодіє з політичними, економічними, культурними та соціальними системами. У таких умовах вища юридична освіта не може бути пасивною, а повинна істотно і динамічно впливати на навколишнє середовище, формуючи цивілізоване демократичне правове поле. У цьому полягає її позитивна роль і просвітницька місія. Основними принципами універсальності вищої юридичної освіти має бути сприяння становленню культу злагоди і миру в суспільстві; доступ до вищої юридичної освіти всіх, у кого для цього є відповідні здібності, мотивація, а також адекватна підготовка на всіх етапах професійної юридичної діяльності протягом усього життя. Призначення вищої юридичної освіти полягає в тому, щоб надавати не лише фундаментальні і професійні знання, але, перш за все, виховувати законослухняного громадянина демократичної держави. Вища юридична освіта повинна використовувати різні форми роботи для того, щоб задовольняти правові потреби громадян [4].

Література

1. Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [#http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3358](http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3358) # 11 /-2009.
2. Куляба М. Сучасні проблеми юридичної освіти в Україні [Електронний ресурс] / М. Куляба. – Режим доступу : <http://panorama-tukachevo.com/2012/10/12/31785>.
3. Луговий В. І. Чинники і умови забезпечення якості вищої освіти в Україні в процесі євроінтеграції / В. І. Луговий, Ж. В. Таланова // Вісник

Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Філософія. Політологія. – Київ, 2010. – Вип. 94–96. – С. 98–103.

4. Рябець М. Юридична освіта в Україні. Чого вона вартує? [Електронний ресурс] / М. Рябець. – Режим доступу : <http://www.corruption.net/statti/item/9987-yurydychna-osvita-v-ukraini-choho-vona-vartuie>.

5. Швець В. Я. Проблеми забезпечення якості вищої освіти в умовах економічної кризи / В. Я. Швець, З. С. Стеханова // Удосконалення системи моніторингу забезпечення якості вищої освіти України : зб. тез доп. наук.-практ. конф., квіт. 2013 р. – Дніпропетровськ : ДВНЗ «НГУ», 2013. – С. 55–62.

6. Юридична освіта в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law-edu.dp.ua/yurydychna-osvita-v-ukrajini.html>.

Н. П. Крейдун, О. Є. Поліванова, Л. М. Яворовська

Задоволеність навчанням у вищому навчальному закладі як чинник професійної самоефективності сучасних студентів

У статті представлено результати дослідження взаємозв'язку задоволеності навчанням у вищому навчальному закладі та самоефективністю студентів, яке проведено у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна. У роботі показано, що чинниками професійної самоефективності студентів є, з одного боку, – задоволеність обраною спеціальністю, з іншого, – відносини з викладачами. При цьому престиж ВНЗ та якість освіти (на думку студентів) визначаються особливостями міжособистісних відносин студентів із соціальним оточенням (однокурсниками та викладачами).

Ключові слова: самоефективність, задоволеність навчанням, вищий навчальний заклад.

Останнім часом серед проблем вищої школи, пов'язаних з організацією освітнього процесу, стають актуальними ті, що характеризують не тільки об'єктивні показники (результати навчання, виконання індивідуального плану викладача і студента) а, перш за все, так звану «суб'єктивну задоволеність», яку відчуває студент протягом навчання.

Задоволеність – це суб'єктивна оцінка якості тих чи інших об'єктів, умов життя і діяльності, життя в цілому, відносин з людьми, самого себе [1].

Існує багато класифікацій факторів навчання, що сприяють чи не сприяють задоволеності навчанням у ВНЗ. Найчастіше виділяють такі фактори.

1. Фактори навчальної діяльності – умови для проведення занять і матеріально-технічне забезпечення ВНЗ (наявність літератури в бібліо-